

Skjøtselsplan for Tingholmen, Sandnes kommune

Solbjørg Engen Torvik, Rune Idsøe 2015

Skjøtselsplan for Tingholmen,

Sandnes kommune, Rogaland

Ecofact rapport 436

www.ecofact.no

Referanse til rapporten:	Torvik, S.E., Idsøe, R. 2015. Skjøtselsplan for Tingholmen, Sandnes kommune, Rogaland. Ecofact-rapport 436. 29 s.
Nøkkelord:	Skjøtselsplan, Tingholmen, villsau, naturtyper, naturbeitemark, furuskog.
ISSN:	1891-5450
ISBN:	978-82-8262-434-3
Oppdragsgiver:	Ryfylke Friluftsråd v/ Ådne Ånensen
Prosjektleder hos Ecofact AS:	Roy Mangersnes
Prosjektmedarbeidere:	
Kvalitetssikret av:	Roy Mangersnes
Samarbeidspartner:	Ådne Ånensen
Forside:	Adkomstområdet med noen av Tingholmens skjøtselsarbeidere. Foto: Solbjørg E. Torvik.

www.ecofact.no

INNHold

1. INNLEDNING	1
2. LOKALISERING AV PLANOMRÅDET	1
3. DATAGRUNNLAG.....	1
4. BESKRIVELSE AV OMRÅDET	2
4.1 BERGGRUNN OG LØSMASSER.....	2
4.2 KLIMA OG TOPOGRAFI.....	2
4.3 FRILUFTSOMRÅDER	3
4.4 NATURTYPER, VEGETASJON OG RØDLISTEARTER	3
4.4.1 Skogsvegetasjon.....	3
4.4.2 Naturbeitemark.....	4
4.4.3 Strandeng.....	7
4.4.4 Strandberg	8
4.4.5 Stein-, grus- og sandstrand.....	8
4.5 FREMMEDE ARTER.....	9
4.6 KULTURMINNER.....	10
4.6.1 Stedsnavnet	10
4.6.2 Gårds- og bosetningshistorie	10
4.6.3 Eldre tids kulturminner.....	11
4.6.4 SEFRAK.....	12
4.6.5 Husmannsplass	12
4.7 FRILUFTSOMRÅDER	17
5. ANBEFALTE SKJØTSELSTILAK	18
5.1 HOVEDMÅL FOR SKJØTSELSARBEIDET.....	18
5.2 SKJØTSEL I FORHOLD TIL NATURMILJØ	18
5.2.1 Generelt	18
5.2.2 Skjøtselstiltak i delområder	18
5.3 SKJØTSEL I FORHOLD TIL KULTURMINNER.....	20
5.3.1 Generelt	20
5.3.2 Skjøtelsbehov.....	21
5.4 SKJØTSEL I FORHOLD TIL FRILUFTSLIV	22
6. PRIORITERING AV TILTAK.....	23
7. OPPFØLGING AV SKJØTSELSPLANEN	23
7.1 FORVENTET UTVIKLING UTEN SKJØTSELSTILTAK.....	23
7.2 REVIDERING AV PLANEN	24
8. REFERANSER	25

1. INNLEDNING

På oppdrag fra Ryfylke Friluftsråd har Ecofact utarbeidet forslag til skjøtelsesplan for Tingholmen som ligger i Sandnes kommune, Rogaland. Det er ønskelig med skjøtsel som ivaretar holmens naturverdier, kulturverdier og historie, og samtidig bidrar til økt opplevelsesverdi og friluftsliv. På oppstartsmøtet hos Ryfylke Friluftsråd deltok Ådne Ånensen fra Friluftsrådet og Solbjørg E. Torvik fra Ecofact. I tillegg til de to nevnte var arkeolog Rune Idsøe fra Ecofact med på befaring på Tingholmen i juni.

2. LOKALISERING AV PLANOMRÅDET

Tingholmen ligger lengst nord i Sandnes kommune i innløpet til Høgsfjorden (figur 2.1). Sammen med Langøy, Vassøy, Hellesøy, Kalvøy samt noen mindre holmer danner den et belte av øyer utenfor Stavanger.

Figur 2.1. Tingholmen ligger lengst nord i Sandnes kommune i innløpet til Høgsfjorden.

3. DATAGRUNNLAG

Det ble avholdt et oppstartsmøte hos Ryfylke Friluftsråd med gjennomgang av situasjonen på Tingholmen.

Datagrunnlaget bygger i hovedsak på eget feltarbeid gjennomført 18. juni 2014. Ådne Ånensen deltok på befaringen og har vært behjelpelig med mye informasjon etter lang kjennskap til holmen gjennom Ryfylke Friluftsråd.

4. BESKRIVELSE AV OMRÅDET

4.1 Berggrunn og løsmasser

Berggrunnen i området består av *Øyegneis, granitt, foliert granitt* (NGU). Dette er harde, fattige bergarter. Løsmassedekket er tynt, med mye bart fjell i dagen.

Skogboniteten er overveiende uproduktiv skog, men med to-tre små områder med høy bonitet (Skog og landskap). I områder med uproduktiv skog er det stort sett furu eller noe blandingsskog, mens området med høy bonitet har mest lauvskog.

4.2 Klima og topografi

Området ligger i *boreonemoral vegetasjonssone* og i *klart oseanisk seksjon* (Bn-O2) (Moen 1998). Normal årsnedbør for normalperioden 1961-1990 ligger på 1500-2000 mm, mens normal årstemperatur i lufta er 6-8 °C (Se Norges snø, vær, vann og klima).

Holmen er lav og småkupert med høyeste punkt på 17 moh. To skjæringer er svært lavtliggende, med bare 2-3 moh. og er gjennomgående fra den ene til den andre siden av holmen (figur 4.1). Sonen nærmest sjøen har stort sett nakent berg eller steinstrand med skinn vegetasjon og med varierende bredde. De fleste stedene er det greit å komme ned til sjøen med unntak av små partier på østsiden. Opprinnelig var det lite trær på Tingholmen, slik ortofoto fra 1937 viser (figur 4.1)

Figur 4.1. Ortofoto fra 1937 (Kilde: Norge i bilder).

4.3 Friluftsområder

Hele Tingholmen ble statlig sikret som friluftsområde av Miljødirektoratet i 1976 (Naturbase). Den ble i 2005 pekt ut som et regionalt viktig friluftsområde i Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern (FINK). Tingholmen eies av Jæren Friluftsråd, men driftes av Ryfylke Friluftsråd.

4.4 Naturtyper, vegetasjon og rødlistearter

Det er ingen viktige naturtyper avgrenset i Naturbase fra tidligere og ingen registrerte rødlistearter (Naturbase, Artskart). Det er heller ingen andre artsregistreringer fra holmen.

4.4.1 Skogsvegetasjon

Vegetasjonen på Tingholmen består i stor grad av grunnlendt, tørr furuskog og blandingsskog og tilhører vegetasjonstypen *Knausskog/Grunnlendeskog* (A6) hos Fremstad (1997) (figur 4.2). Stedvis er skogen noe tettere og med innslag av mer lauvtrær. Tre små områder er beregnet å ha høy skogbonitet, ellers er det uproduktiv skog (www.kilden.skogoglandskap.no). *Lauvskog* har blandet innslag av bjørk, rogn og osp og finnes hovedsakelig der det er høy bonitet. Rognasal ble også registrert flere steder. Feltsjiktet i skogsområdene er dominert av gress som blåtopp og gulaks, men vanlige arter er også røsslyng, blokkebær, blåbær, stormarimjelle, skogstjerne, skrubbebær og stjernestarr. Knollerteknapp og vivendel finnes i områder med litt dypere jordsmonn og indikerer noe rikere forhold, men jevnt over er det lite krevende arter. Mye av den eldre røsslyngen var død og det kan blant annet forklares med to klimatisk krevende vintre. I 2012/13 var det en svært lang barfrostperiode, mens det i 2013/14 var lange tørketørkeperioder samtidig som det var svært mye vind. Dette virker svært uttørrende særlig på bartrær og andre planter med vintergrønne blad slik som røsslyng. Det er likevel god gjenvekst/fornyning av røsslyngen fra overlevende rotsystem og småplanter.

Figur 4.2. Parti fra knausskogen.

Ospeholt

Osp forekommer spredt, men også som et lite *ospeholt* omtrent midt på øya i kanten av naturbeitemark (figur 4.4). I denne delen av naturbeitemarka er det stor forekomst av kulturminner i form av rydningsrøyser. Ospetrær har myk ved og er et viktig treslag for spettefugler som lager reirhull i stammen. Disse reirhullene er også viktige for mange andre fugler som bruker hullene etter dem. Særlig stående, døde stammer, gadd, er viktige i så måte.

Beiteskog

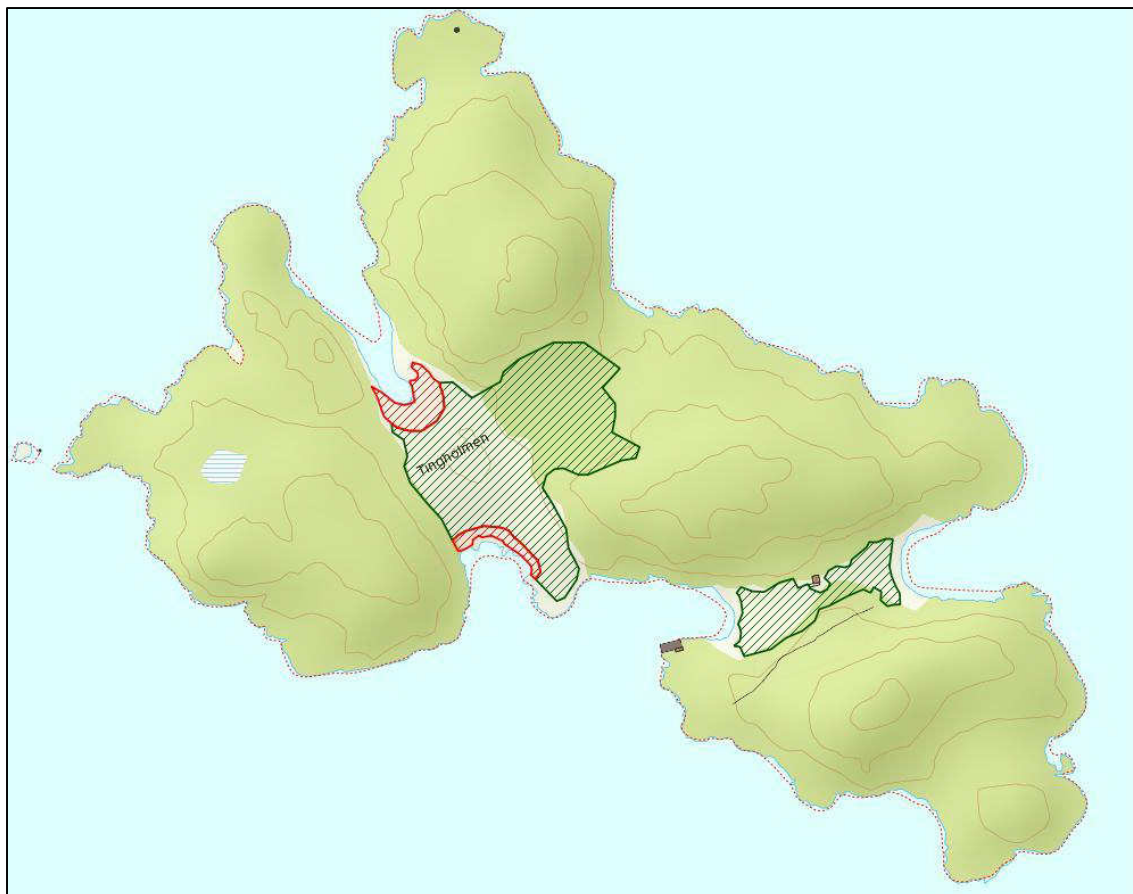
Skogen sør for naturbeitemarka ved adkomstbrygga er en noe åpen, nesten ren bjørkeskog (figur 4.3). Feltsjiktet er grasdominert, men med innslag av både lyng og urter. Smyle, blåtopp, gulaks, blåbær, skogstjerne, sisselrot, gullris, knollerteknapp, og stormarimjelle er vanlige arter. Kystkransemose og etasjemose er vanlige i bunnsjiktet. Dette har etter all sannsynlighet vært en del av beitemarka fra gammelt av. Dette er likevel den eldste skogen på Tingholmen (se figur 4.1). Bjørkeskogen som har vokst opp har egenskaper som beiteskog, men oppfyller likevel ikke kriteriene til å avgrenses som viktig naturtype. Gjennom skogen går et steingjerde som mye mulig dannet grensa til beitemarka tidligere.

Figur 4.3. Villsau på beite i beiteskog av bjørk.

4.4.2 Naturbeitemark

Det er to områder med beitemark på Tingholmen (figur 4.4). Disse avgrenses som viktige naturtyper. Friluftsrådet har satt ut villsau som beiter på holmen hele året. De får ikke tilleggsgfôr og beitetrykket på beitemarkene synes godt.

Figur 4.4. Viktige naturtyper på Tingholmen. Grønne områder er naturbeitemark. Røde områder er strandeng.

Tingholmen, naturbeitemark 1, øst

Den ene beitemarka ligger i den østlige skjæringen der brygga er (figur 4.4 og 4.5). I dette området ligger et lite toalett. Beitemarka dekker et areal på 1,8 daa. Lokaliteten beites av villsau hele året og beitetrykket synes godt. Tilstanden er derfor god med aktiv hevd og godt beitetrykk, og med lite gjengroing i sentrale deler av marka. Gjengroing av marka kommer til uttrykk i randsonene i nord og sør (se avsnitt om beiteskog). Det er ingen tydelige spor etter gjødsling og ingen fremmede arter. Det er anlagt flere gruer av stein spredt i beitemarka og området bærer tydelig preg av noe slitasje. Vegetasjonen er kort og godt nedbeitet og det er ingen gjengroing. I denne beitemarka har sauene et skjul av tre, med tak og tre vegger. Karakteristiske arter er rødsvingel, gulaks, finnskjegg, smyle, tepperot, ryllik, legeveronika, knollerteknapp, harestarr og smalkjempe. Skogburkne vokser mellom steiner, og gullris, skogfiol og kystgrisøre vokser i kanten inn mot skogen. Villapal står i kanten av marka.

Verdibegrunnelse: Naturbeitemarka i øst gis verdi *viktig* (B) ut i fra nye kriterier for verdisetting (Harald Bratli 30.04.2014). Lokaliteten har mange habitatspesialister og oppnår middels vekt på størrelse og tilstand/hevd. Området bærer preg av noe slitasje. Videre sier faktaarket at siden naturbeitemark er vurdert som sårbar (VU) i Rødliste for naturtyper (2011) bør alle forekomster i god hevd anses som viktige.

Figur 4.5. Naturbeitemarka i øst, ved Ryfylke friluftsråd sin brygge. Her finnes toalett og ly for villsauene.

Tingholmen, naturbeitemark 2, vest

Den andre beitemarka ligger i den vestlige skjæringen og er større, 7,4 daa (figur 4.4 og 4.6). Her er det litt knauser og berg som inngår og mer busker og trær fordi den strekker seg innover det som nå er lauvskog. Lokaliteten beites av villsau hele året og beitetrykket synes godt, men den oppvokste lauvskogen er for tett. Tilstanden er derfor god i deler av beitemarka med aktiv hevd og godt beitetrykk, og med lite gjengroing i sentrale deler. Det er ingen tydelige spor etter gjødsling og lite fremmede arter. Sitkagran forekommer. Det er ingen tekniske inngrep på denne delen av holmen og slitasjen er liten. Karakteristiske arter er rødsvingel, englodnegras, slåttestar, harestarr, sauesvingel, tepperot, ryllik, blåklokke, kystmaure, engsyre, tiriltunge, smalkjempe, skjoldbærer, trådsiv, lyssiv og kystmyrklegg. På bergknausene vokser dvergsmyle og på strandberget i sør vokser krypsilkemose som er en litt kalkkrevende art, men alene har den begrenset betydning.

Verdibegrunnelse: Naturbeitemarka i vest gis verdi *svært viktig* (A) ut i fra nye kriterier for verdisetting (Harald Bratli 30.04.2014). Lokaliteten har mange habitatspesialister og oppnår høy vekt på størrelse og tilstand/hevd. Videre sier faktaarket at siden naturbeitemark er vurdert som sårbar (VU) i Rødliste for naturtyper (2011) bør alle forekomster i god hevd anses som minst viktige.

Figur 4.6. Naturbeitemark 2, vest.

4.4.3 Strandeng

Det går to skjæringer over holmen hvor det er små stein-, grus- og sandstrender i vikene med strandenger innenfor som gradvis går over i naturbeitemarker.

Den østlige skjæringen har bare små arealer som kvalifiserer til strandeng, men er ikke avgrenset som viktig naturtype. Områdene er valgt å beskrives og innlemmes i naturbeitemark (se under). De mangler et bra innslag av spesialiserte strandengarter, rødlistearter og området har preg av noe slitasje. Enga får raskt beitemarkpreg og det er valgt å legge arealet inn under denne. Det er bygget flere gruer her og området har litt slitasjepreg. Skjæringen har en Ø-V-orientering og adkomstbrygge ligger ved berget sør for den vestlige vika.

Den vestlige skjæringen har en NV-SØ retning og er mer skjermet for allmenn ferdsel (figur 4.4). Begge disse vikene har større arealer med flere spesialiserte strandengarter. Lokalitetene kvalifiserer til avgrensning som viktig naturtype *Strandeng og strandsump* (G05) og undernaturtype *Semi-naturlig strandeng* (G0521) (etter forslag til nye faktaark for Håndbok 13, v/ Harald Bratli 2.5.2014). Lokalitetene bindes sammen av ei naturbeitemark og framstår relativt like og gis samme verdibegrunnelse. Noen registrerte spesialiserte strandengarter er strandkryp, strandarve, fjæresauløk, gåsemure, rustsivaks (figur 4.7), strandkjempe og strandsmelle. Videre innover vokser det tiriltunge, skjoldbærer, ryllik, småsyre, rødsvingel, gulaks, trådsiv og andre arter som hører mer til naturbeitemarka.

Verdibegrunnelse: Begge lokalitetene i vest gis verdi *viktig* (B) ut i fra nye kriterier for verdsetting. Lokalitetene oppnår middels vekt på forekomst av tilstand, spesialiserte strandengarter og sjeldenhet. Videre oppnår lokalitetene høy vekt på hevd, da villsau beiter hele året og beitetrykket synes godt. Videre sier faktaarket at siden strandeng er vurdert som nær truet (NT) i Rødliste for naturtyper (2011) og sørlige strandenger (i boreonemoral sone) er vurdert som sterkt truet (EN) bør alle strandenger fra Østfold til Rogaland med god hevd gis høy verdi og verdsettes som viktig eller svært viktig.

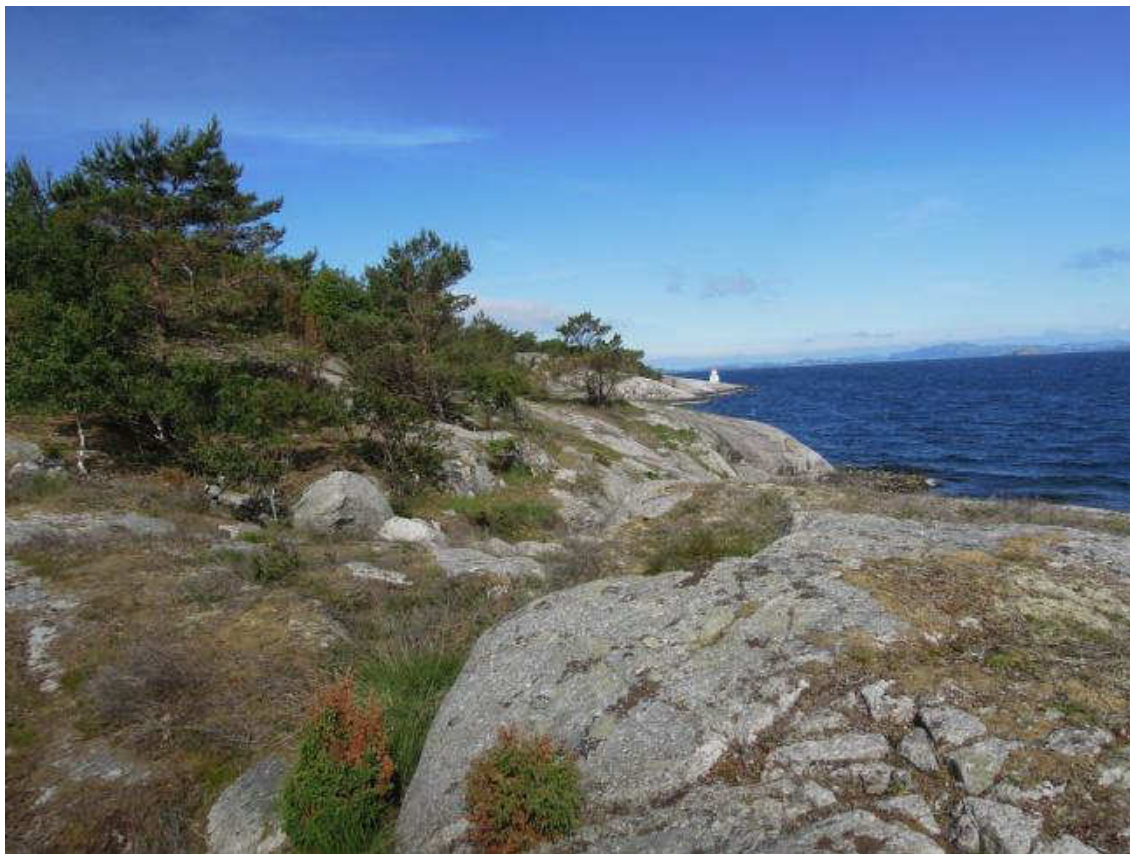
Figur 4.7. Rustsivaks.

4.4.4 Strandberg

Rundt det meste av holmen finnes åpne strandberg med vegetasjon av lite kravfulle arter (figur 4.8). Denne vegetasjonstypen tilhører *Strandberg, fattig utforming* (X1a) hos Fremstad (1997) og *Strandberg* i NiN (Naturtyper i Norge, Artsdatabanken). Vanlige arter på strandbergene er sauesvingel, dvergsmyle, småsyre, småsmelle, kystbergknapp, tepperot, tiriltunge, sandarve, strandsmelle, finnskjegg, strandkjempe, strandnellik, kystgrisøre, bergsvineblom, blærenavlelav, saltlav og gule lavarter i slekta *Xantoria*. På østsiden vokser det også knegras. Områdene tilfredsstiller ikke krav til verdsetting som viktig naturtype i henhold til gjeldende Håndbok 13 (DN 2006). I forslag til nye faktaark for Håndbok 13 i 2014 er ikke strandberg skilt ut som egen viktig naturtype (Miljødirektoratet 2014).

4.4.5 Stein-, grus- og sandstrand

Det finnes fire-fem små viker med naturtypen *Stein-, grus- og sandstrand* (G04) (etter forslag til nye faktaark for Håndbok 13, v/ Oddvar Pedersen, 11.6.2014). Ingen blir likevel avgrenset som viktige naturtyper på grunnlag av de nye kriteriene. Lokalitetene når ikke opptil verdsetting med hensyn på rødlistearter og substratvariasjon.

Figur 4.8. Parti fra strandbergene.

4.5 Fremmede arter og andre problemarter

Fremmede arter er arter som ikke hører naturlig til i Norge. Noen av disse er vurdert med tanke på om de utgjør en økologisk risiko for stedegne arter og naturtyper. 217 av de vurderte artene ble funnet å utgjøre *høy* (HI) eller *svært høy* (SE) økologisk risiko, og kvalifiserte derfor til en plass på Norsk svarteliste (Gederaas m.fl. 2012). Disse artene er ikke ønsket i norsk natur. Slike arter var det svært få av på Tingholmen.

Sitkagran *Picea sitchensis* (SE) forekommer med noen spredte eksemplarer, men er lite framtreddende. Grana med de stikkende nålene har stort spredningspotensial når de når fertil alder og særlig i åpne områder med kystlynghei kan spredningen bli betydelig.

Einstape *Pteridium aquilinum* forekommer litt spredt og er ikke spesielt problematisk i dag, men ved hogst kan denne bli en problemart fordi den sprer seg med jordløpere. Viser til skjøtselsplan for Lindøy (Torvik og Idsøe 2014) og en artikkel om bekjempelse av arten (Wergeland 2008).

Platanlønn *Acer pseudoplatanus* (SE) finnes med to eksemplarer på Tingholmen (figur 4.9). Trærne er ikke veldig store og ikke fertile enda. Platanlønn står i kategori svært høy risiko (SE) på Norsk svarteliste (Lindgaard m.fl. 2011). Arten kjennetegnes ved mørkegrønne, blanke blad med noe avrundete bladspisser. Blomsterstanden er hengende med mange små, grønne blomster som danner et knippe av lønnefrø med vinger. Spredningspotensialet til platanlønn er svært stort. Det anbefales det å fjerne alle

forekomster av platanlønn. Fjernes trærne på et tidlig tidspunkt, før frøspredningen har kommet godt i gang, vil oppgaven være enkel og overkommelig.

Figur 4.9. Platanlønn har to forekomster i ei liten vik på nordøstsida av Tingholmen.

4.6 Kulturminner

4.6.1 Stedsnavnet

Tingholmen-navnet settes i sammenheng med ting-funksjon og tidligere rettsutøving. Dette skal etter sigende ha vært en gammel tingplass for området der Gandsfjorden og Høgsfjorden møtes. Liknende navn finnes imidlertid ikke langt unna på Idse, der stedsnavnet Tingvoll indikerer samme funksjon innenfor Idse skipsreide. Tingvoll er historisk dokumentert som skipreideting¹ gjennom flere hundre år.

4.6.2 Gårds- og bosetningshistorie

Det ble opprettet en husmannsplass på Tingholmen rundt 1730, under gården Eltervåg. Tingholmen var husmannsplass fram til 1874, da husmannen fikk kjøpe plassen. Tingholmen ble så drevet som selvstendig bruk fram til rundt århundreskiftet, da det ble slått sammen med Galtavika, og folkene flyttet inn til fastlandet (Smith 1993). Tuftene er fremdeles synlige ved grasmarka sentralt på øya (se figur 4.10). De fleste andre kulturminnene på holmen knyttes også til husmannsplassen.

¹ Se forklaring i ordliste.

4.6.3 Eldre tids kulturminner

Registreringsstatus

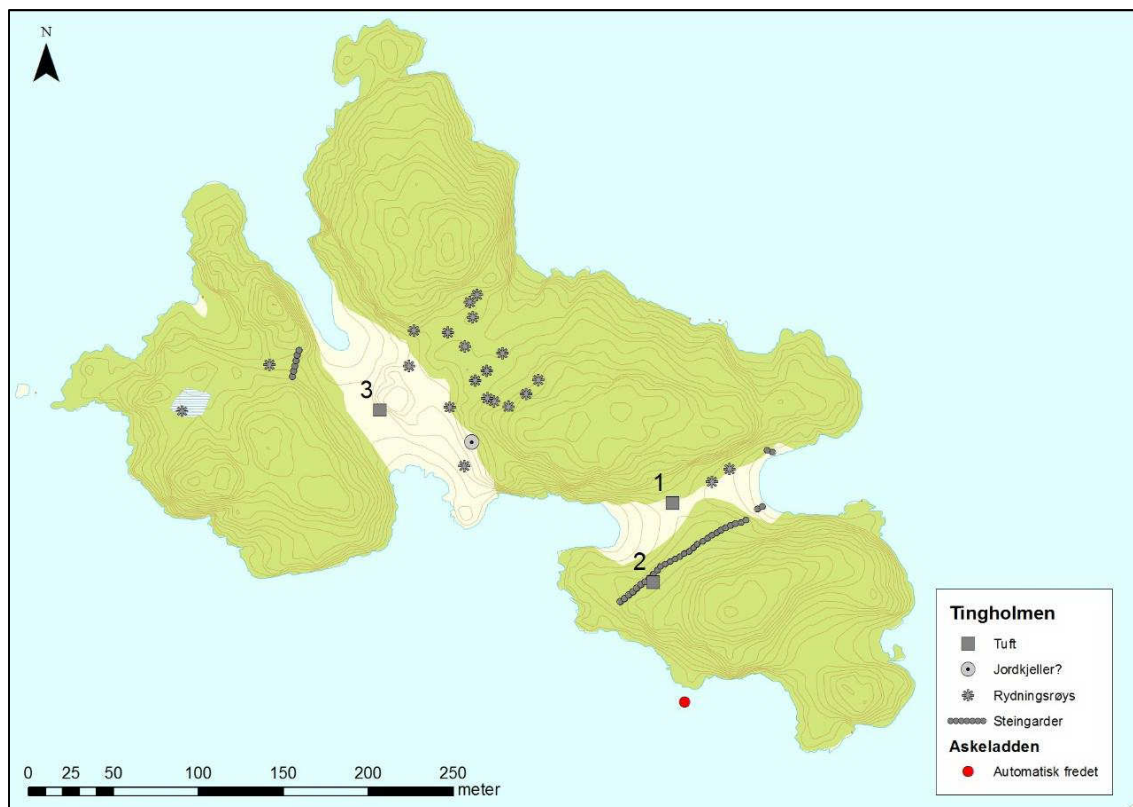
Pr. i dag er det ingen registrerte automatisk fredete kulturminner på Tingholmen. Det er så vidt kjent heller ikke gjort noen funn av oldsaker her (Universitetsmuseenes arkeologiske gjenstandssamlinger).

Like utenfor Tingholmen er det registrert to ankere, begge typologisk datert til å være eldre enn hundre år, og dermed automatisk fredet (Askeladden ID 90255). Lokaliteten ligger ca. ti meter fra land og på 20 meters dyp utenfor et lite nes på sørsiden av holmen, og vil ikke bli berørt av skjøtselsplanen (se figur 4.10).

Potensial

Store deler av øya ble befart av arkeolog Rune Idsøe den 18.6.14. Det ble ikke påvist noen sikre eller antatt automatisk fredete kulturminner. Det kan imidlertid likevel være synlige kulturminner som gravrøyser eller ikke synlige kulturminner som forhistoriske bosetningsspor under markflaten på deler av øya. Tingholmen er ikke særlig stor, og det vurderes ikke som særlig sannsynlig at det har vært særlig langvarig fast gårdsbosetning eller stor kontinuitet i eventuell bosetning her, verken i forhistorisk tid, middelalder eller nyere tid.

Det er ikke foretatt systematiske registreringer etter automatisk fredete kulturminner på Tingholmen, slik at gjeldende status ikke vil være representativt for den faktiske forekomsten av kulturminner. Det vurderes å være forholdsvis stort potensial for kanskje først og fremst steinalderlokaliteter, og opphold/bosetning på øya kan strekke seg så langt tilbake som til eldste deler av steinbrukende tid, dvs. eldre steinalder. Slike lokaliteter vil vanligvis ikke være synlige over markflaten, med mindre de kan knyttes til naturlige formasjoner som huler og hellerutspring. Registreringer andre steder viser at det har vært opphold/bosetning på de fleste små, store og mellomstore øyer i fjordbassenget i eldre steinalder, da folk livnæret seg ved jakt, fangst og sinking.

Figur 4.10. Kulturminner på Tingholmen. Alle kulturminner på land er nyere tids kulturminner knyttet til husmannsplassen som var her. Det automatisk fredete kulturminnet like utenfor land er to ankere.

4.6.4 SEFRAK

Det er ingen registrerte SEFRAK-objekter på Tingholmen.

4.6.5 Husmannsplass

Det er allment kjent at det er synlige kulturminner etter husmannsplassen på Tingholmen, men disse er så vidt kjent ikke blitt registrert eller innmålt tidligere. Kulturminnene omfatter tufter, noen småteiger ryddet og dyrket mark, noen steingarder og en mengde rydningsrøys.

Tuft 1 på kartet ligger oppe på ryggen ved naturbeitemark, som strekker seg fra bryggeanlegget og tvers over øya, der denne er på det smaleste. Tufta måler ca. 5 x 5 meter, og er tydelig og godt synlig (figur 4.11).

Figur 4.11. Tuft 1 ligger sentralt i friluftsområdet. Toalettanlegget står til høyre, like utenfor billedkanten.

Tuft 2 ligger sør for tuft 1 og i tilknytning til den lengste steingarden på Tingholmen på sørsiden av naturbeitemark 1 (figur 4.13). Her er holmen på sitt smaleste, med et forholdsvis smalt eid mellom to bukter. Tufta måler ca. 4 x 4 meter, og er fint opplødd, nærmest som en steingard, med åpning langs steingarden (figur 4.12). Dette har trolig vært en enkel driftsbygning eller en innhegning av noe slag.

Figur 4.12. Tuft 2 ligger i direkte tilknytning til den lengste steingarden på Tingholmen.

Figur 4.13. Østlige deler av steingarden som krysser nesten hele Tingholmen på sitt smaleste.

Tuft 3 ligger ved det andre eidet i vest, som deler Tingholmen i tre deler. Også dette eidet er i hovedsak åpen naturbeitemark. Tufta ligger inntil en bergvegg som åpenbart har utgjort bakveggen (figur 4.14). Tufta måler 4,5 x 2,7 meter utvendig målt ved de kantsatte steinene som utgjør fundamentet. I tufta ligger det en del teglrester, som trolig stammer fra takkonstruksjonen, det anses som lite sannsynlig at denne teglen ikke har tilknytning til tufta.

Figur 4.14. Tuft 3 ligger inntil en bergvegg, her ligger også en del teglrester etter takkonstruksjonen.

Det aller meste av Tingholmen ble gått over under befaringen, og de langt fleste rydningsrøysene skal derfor være registrert. Det ligger mye rydningsstein langs nordsiden av grasmarka som krysser eidet der Tingholmen er på sitt smaleste (figur 4.15). Ellers ligger de langt fleste rydningsrøysene i sentrale områder av holmen, øst for naturbeitemark 2 og nord for det mest brukte friluftslivsområdet ved naturbeitemark 1 (se kartet, figur 4.10). Til sammen ble det registrert 21 punkter. Noen av disse punktene er forholdsvis små og greit avgrensede rydningsrøys, mens andre punkter dekker større felt med flere konsentrasjoner av rydningsstein (figur 4.16).

Figur 4.15. Rydningsstein langs grasmarka sentralt i friluftslivsområdet. Toalettet i bakgrunnen.

Figur 4.16. Mye rydningsstein langs randsoner (venstre), til høyre to klart markerte enkeltrøyser.

De aller fleste rydningsrøysene ligger i dag i skogdekte arealer, stedvis med enkelte mindre lysninger. En del av rydningsrøysene ligger ved et ospenholt like øst for naturbeitemark 1 (se også kap. 4.3.1). Rydningsrøysene er forholdsvis godt synlige når man går i området, men skogen skjærer likevel så mye at røysene i liten grad preger det overordnede landskapsbildet (figur 4.17). De fleste rydningsrøysene ligger også skjult i forhold til den delen av Tingholmen som er mest benyttet til friluftslivsformål pga. terrengformasjonene.

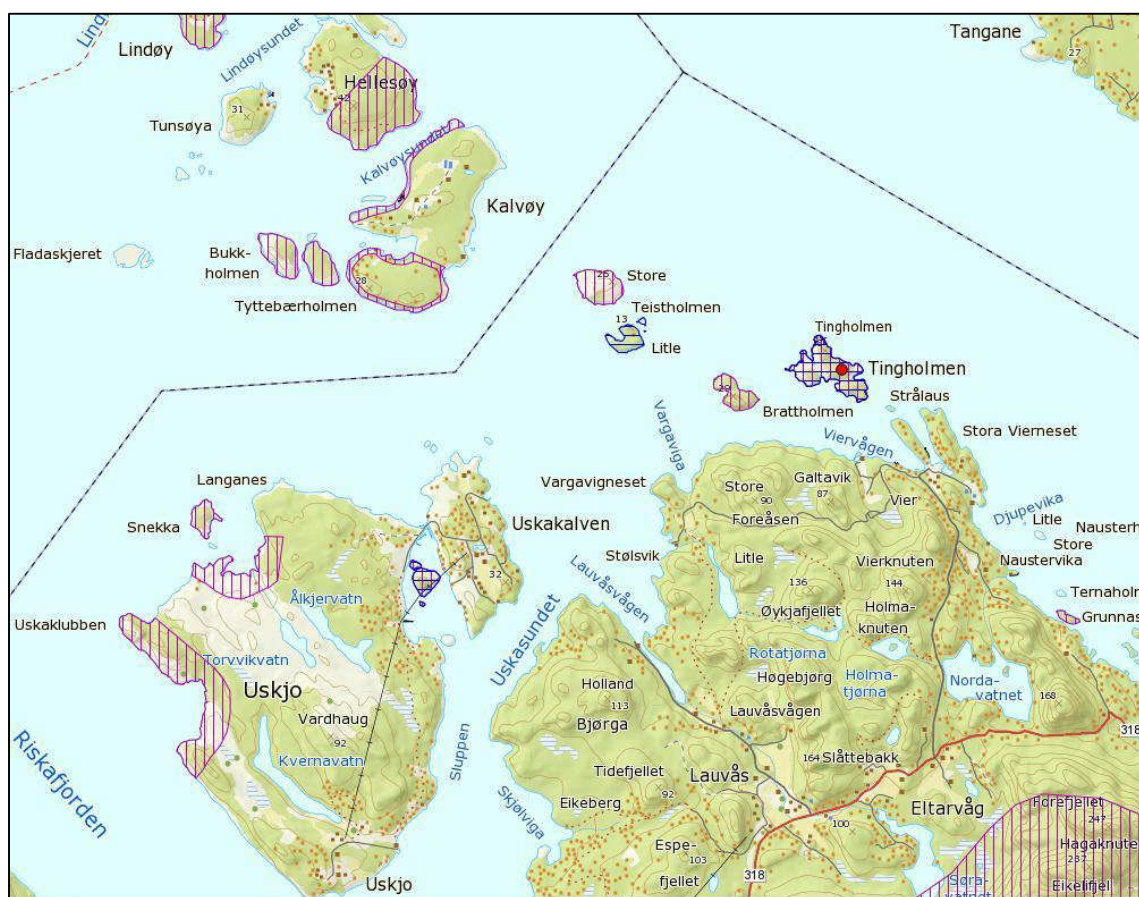

Figur 4.17. Rydningsrøysene omkranser denne lysningen i skogen på Tingholmen, men er lite synlige.

4.7 Friluftsområder

Hele Tingholmen er statlig sikret som friluftsområde (Naturbase) og er avgrenset som regionalt friluftsområde i Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern (FINK, Rogaland Fylkeskommune 2005) (figur 4.18). Tingholmen ble kjøpt av Jæren Friluftsråd med statstilskudd og driftes nå av Ryfylke Friluftsråd. Det er et populært båtutfartsområde tilrettelagt med brygge, grillplass, bord og benker, toalett og renovasjon. Det er også gode landingsforhold mot strandbergene hvor det er satt opp båtfester eller i vikene ellers rundt holmen. Holmen har gode bademuligheter og fiskemuligheter, samt muligheter for små turvandringer i skog, på strandberg og i beitemarkene. Villsauene bidrar til å gi holmen liv og opplevelsesverdi.

Flere andre friluftsområde i nærheten bidrar både til at det er mange steder å besøke slik at området som helhet blir et attraktivt friluftsområde og at bruken spres på flere steder slik at slitasjen ikke blir for stor.

Figur 4.18. Tingholmen (rød prikk) er både et statlig sikret friluftsområde (blå skravur) og et regionalt friluftsområde (FINK) (lilla skravur). Kilde: Naturbase og Temakart Rogaland (FINK 2005).

5. ANBEFALTE SKJØTSELSTILAK

5.1 Hovedmål for skjøtelsarbeidet

Hovedmålet for skjøtelsplanen er å anbefale tiltak som ivaretar øyas naturverdier og eventuelle kulturminner, og samtidig bidrar til økt opplevelsesverdi og friluftsliv.

5.2 Skjøtsel i forhold til naturmiljø

5.2.1 Generelt

Ved hogst og rydding bør tømmer, ved og hogstavfall fjernes fra ryddede områder fortløpende. Tømmer/ved kan eventuelt selges. Stubber bør kappes så lavt som mulig ved all rydding. Hogstavfall kan brennes på steder med noe tykkelse på jordsmonnet (ikke på nakent berg). For eksempel kan brenning foregå på dyrka mark, men slik finnes ikke på Tingholmen og bør derfor kun gjøres på spesielt utvalgt og egnet sted. Fjerning av biomasse bør gjøres både av hensyn til uønsket næringstilførsel til skrinne vegetasjon, for å holde hekkeplasser for fugler åpne, og av hensyn til brukere av friluftsområdene. Greiner med furubar kan legges igjen noen avgrensede steder som bidrag til vinterfôr for villsau. Restene etter dette bør likevel ikke ligge lenger enn over én vinter før det fjernes på grunn av gjødslingseffekten "grønnkjødsling".

Rogn bør ikke hogges av hensyn til fugler som spiser bær. Rogn er også attraktiv som beiteart for villsau, og vil i liten grad være en problematisk gjengroingsart så lenge området skjøttes av villsau.

Einer bør ikke få spre seg uhemmet da dette kan utkonkurrere lyng, men einer bidrar likevel med viktig vinterbeite for villsauene. Einer danner også skjul for måkeunger og bør ivaretas til en viss grad i hekkeområder.

Helårsbeite med villsau bør videreføres for hele øya. Villsauene kan klare seg uten tilleggsfôr i form av surfor, dersom de ikke blir for mange. Saubeiting vil i stor grad ta knekken på oppslag av lauvtre etter restaurering.

Det anbefales at veden tas ut av området. Kvist kan kvernes og nyttes i stinettet der dette går gjennom skog. På sikt vil trærne bli større, og med et godt beitepress av villsau vil den årlige skjøtselen bli liten. Åpen beiteskog er noe folk flest oppfatter som estetisk fint. Lysåpen beiteskog er en naturtype som er i ferd med å bli svært sjelden, og det er en hel rekke sjeldne arter knyttet til nettopp slike habitat.

5.2.2 Skjøtselstiltak i delområder

Furuskog

Det ble ikke funnet spesielle verdier knyttet til furuskogen og denne kan hogges der det synes hensiktsmessig i forhold til friluftsliv. Furutrær på grunt jordsmonn som står i fare for å velte og bør fjernes. Ved å hogge ned mye av furuskogen i ett eller flere områder, vil en kanskje kunne reetablere kystlyngheivevegetasjon og beiteforholdene for villsauene vil bli bedre samtidig som områdene blir mer attraktive for friluftsliv.

Naturbeitemark 1, øst

Fortsatt beite av villsau og ingen gjødsling er viktigste skjøtsel. Det er likevel også viktig at det vurderes tiltak som begrenser slitasjen friluftslivet forårsaker. Dette er i det området flest folk kommer i land på Tingholmen, og det er her tilrettelagt med toalett, bord og benker, og anlagt gruer. Flere av gruene er nok laget av publikum, og ikke ryddet bort etter bruk. Å anlegge en gangvei bort til toalettet kan avhjelpe litt på tråkkslitasjen. Like viktig kan det være å åpne opp flere områder andre steder på øya som kan bli attraktive for publikum å oppsøke. Adkomst til disse kan tilrettelegges med stier og/eller båtfester. Slik vil slitasjen kunne spres over større deler av øya og mindre sårbare områder kan tas mer i bruk. Slike områder kan være topper som gir godt utsyn og strandberg som gir publikum god nærhet til sjøen.

Det bør også fjernes skog i utkantene av beitemarka, særlig gjelder dette i den nordlige skråningen (figur 5.1, omr. 1). *Beiteskogen* sør for beitemarka bør få utvikle seg nokså naturlig i samspill med villsauene som holder busksjiktet nede (figur 5.1, omr. 2). Det kan likevel med fordel tynnes noe for å gjøre området mer lysåpent. En del trær kommer i konflikt med steingarden som går gjennom skogen og disse trærne bør fjernes for å hindre ødeleggelse av kulturminnet som steingarden utgjør (på figur XX). Ved å åpne opp skogen noe vil også steingarden/kulturminnet bli mer synlig og gi økt opplevelsesverdi. Likevel er mange av bjørkene her av en viss alder (se figur 4.1) og området tenderer mot naturtypen *beiteskog* som er rødlistet i kategorien «nær truet» (NT). Fra et naturmangfold-ståsted bør derfor en del av disse trærne bevares.

Naturbeitemark 2, vest

Tilsvarende vil fortsatt beite av villsau og ingen gjødsling være viktigste skjøtsel også i denne naturbeitemarka. Her er slitasjen mindre per i dag, samtidig som området er større. Her trengs litt generell skjøtsel med fjerning av busker og trær i den åpne marka. Ellers er det den sterkt gjengrodd østlige delen av beitemarka hvor skogen bør fjernes (figur 5.1, omr. 1). De fleste registrerte kulturminnene i form av rydningsrøyser, finnes tilknytning til denne marka (se kart i figur 4.11). Ved å åpne opp av marka, slik det også foreslås i forhold til skjøtsel av kulturminner, vil en kunne få flotte publikumsvennlige områder med stor opplevelsesverdi. Ospetrær bør en generelt søke å bevare, men der de står i fare for å ødelegge kulturminner, bør bevaring av kulturminnene prioriteres. Ospetrær er en fornybar ressurs som kan etableres igjen. Ospetrær som ikke kommer i konflikt med kulturminner bør en vurdere å la stå. Det samme gjelder døde ospestammer, gadd, som er spesielt viktige for fugler.

Fremmede arter

De to fremmede artene platanlønn og sitkagran bør bekjempes. To individer av platanlønn hogges ned på nordøstsiden av Tingholmen (figur 5.1). Sitkagran fjernes fortløpende ettersom en kommer over planter.

Figur 5.1. De viktigste skjøtselsområdene på Tingholmen i tillegg til furuskogen som dekker det meste. (Kilde: Norge i bilder).

5.3 Skjøtsel i forhold til kulturminner

5.3.1 Generelt

Kulturminner er viktige landskapselementer, og ved tydelig visuell tilstedeværelse i landskapet også betydelige opplevelseselementer. Gamle steingarder, rydningsrøyser og tufter med tørrmurte grunnmurer har betydelige estetiske kvaliteter, og tilfører variasjon og tidsdybde i et ellers naturpreget område.

Formålet med skjøtsel av kulturminner er at disse skal:

- Sikres varig vern
- Være godt synlige i landskapet, som kilde til opplevelse og berikelse
- Være lite overvokst i overflaten, slik at detaljer og særpreg trer klart fram
- Inngå i en autentisk og god landskapskontekst, så langt det er mulig

Ved skjøtsel og reetablering av kontekst må det utøves en del faglig skjønn og gjerne inngås en del kompromisser. Alminnelig rydding av vegetasjon for å synliggjøre kulturminner vil imidlertid i de langt fleste tilfeller være positive tiltak, så lenge dette utføres på en forsvarlig og skånsom måte.

For et positivt resultat er det vesentlig at kvistavfall osv. ikke deponeres på, i eller tett ned kulturminner eller i områder der disse vil bryte med sammenhengene mellom kulturminner.

5.3.2 Skjøtselsbehov

Steingarden ved friluftslivsområdet

Det er varierende behov for fjerning av vegetasjon rundt de kjente, synlige kulturminnene på Tingholmen. Første prioritet er å fjerne de trær som enten har vokst inn i, eller står i fare for å vokse inn i, steingarden sentralt i friluftslivsområdet, (på sørsiden av naturbeitemark 1). Disse trærne utgjør en fare for å forårsake utrasing. Steingarden er stedvis noe utrast pr. i dag, og det er sannsynlig at en del av dette skyldes trær som vokser tett ved. Bildet til venstre i figur 5.2 viser den østlige delen av steingarden, og illustrerer dette. Roten til treet i høyre bildekant er den mest sannsynlige årsaken til at en del av steingarden her har rast ut til motsatt side. I bakgrunnen kan det ses flere mindre trær tett ved steingarden, som på sikt vil kunne medføre utrasing. Disse trærne bør derfor fjernes.

Figur 5.2. Den lengste steingarden på Tingholmen er stedvis noe utrast, trær som vokser tett inntil er en av årsakene (venstre). Deler av steingarden er også godt skjult av skog og kratt (høyre).

Bildet til høyre i figur 5.2 viser at den vestlige delen av steingarden er omgitt av forholdsvis tett krattskog og flere bjørketrær tett ved. Alle trær og annen høytvoksende vegetasjon her bør fjernes, både for å sikre steingarden mot utrasing, men også for å åpne opp og gjøre steingarden mer synlig i landskapsbildet.

Det bør ellers generelt unngås at skjøtsel langs denne langstrakte steingarden utføres som et linjepreget ryddebelte, tilsvarende de langs høyspentlinjer eller liknende, da dette vil virke kunstig og visuelt uheldig. Bredden på feltet som ryddes bør derfor variere, eventuelt kombinert med at enkelte trær får stå igjen. For å gjøre steingarden mer synlig i landskapsbildet, bør det fjernes en hel del vegetasjon rundt, og særlig da i områder vendt mot der folk oppholder seg og ferdes mest, dvs. mot naturbeitemark 1 og området tvers over eidet her fra kaiområdet.

I utgangspunktet anbefales det ikke å restaurere steingarden i sin helhet som et ledd i skjøtselen, dersom dette ikke utføres av tilstrekkelig kompetente personer. Dette vil kunne reise problemstillinger om det er konstruksjon eller rekonstruksjon som utføres. Det er et viktig prinsipp i kulturminnevernet at det er bedre at kulturminnet forblir i en dårlig, men autentisk tilstand enn feilaktig utført restaureringsarbeid. Delstrekninger der større partier har rast delvis ut kan gjerne få ligge. Enkeltsteiner det er lett å rekonstruere opprinnelig

plassering til, og steiner som har rast ut forholdsvis nylig, kan gjerne legges på plass. Disse må da legges på en god og stødig måte, slik at de ikke står i overhengende fare for å rase ut, til fare for mennesker og dyr.

Denne skjøtelsplanen har ikke en detaljeringsgrad der enkeltsteiner som kan restaureres og delstrekninger som bør få ligge er kartlagt og identifisert.

Rydningssrøysene

Det anbefales å hogge en del trær og skog i området med den største konsentrasjonen av rydningsrøysar på sentrale deler av Tingholmen (se kart, figur 4.11). Jo åpnere området her blir, desto mer autentisk vil landskapskonteksten bli, og rydningsrøysene blir mer fremtredende i landskapsbildet.

Skjøtsel og tilretteleggingstiltak

I denne skjøtelsplanen anbefales det ikke å etablere fast sti med opparbeiding, grusing, strø eller liknende, da holmen vurderes som for liten, og dette vil virke kunstig. Skjøtselstiltakene på Tingholmen bør enten ta høyde for:

1. Rydding og skjøtselstiltak i begrensede delområder der det meste av friluftslivsaktivitetene foregår pr. i dag
2. I størst mulig grad åpne opp i vegetasjonen over hele eller store deler av holmen, og med det legge til rette for og stimulere til fri, uhindret ferdsel

Opprinnelig har det vært ganske så treløst på Tingholmen, og flyfoto fra så sent som i 1937 illustrerer langt på vei dette (se figur 4.2). Utstrakt flatehogst vil derfor i stor grad kunne gjenskape landskapskonteksten som kulturminnene opprinnelig inngikk i. Dette vil som nevnt også gjøre kulturminnene langt mer synlige i landskapsbildet, til berikelse for friluftslivet og landskapsopplevelsen. Det vil altså være pkt. 2 med mest mulig flatehogst og skjøtsel over hele Tingholmen som vil være av størst kulturhistorisk betydning. Dette vil imidlertid trolig medføre en uoverkommelig stor oppgave, både i forhold til første uthogging og senere skjøtsel og vedlikehold.

Flatehogst over store deler av Tingholmen vil videre bryte med en del naturfaglige anbefalinger, og en kompromissløsning mellom pkt. 1 og 2 vil derfor også kunne integrere disse. Prioriterte områder for skjøtsel i forhold til kulturmiljø sammenfaller helt med de viktigste skjøtelsområdene for naturmiljø, se kart i figur 5.1.

Andre aktuelle tilretteleggingstiltak vil kunne være å sette opp et informasjonsskilt på Tingholmen som forteller om kultur- og naturhistorien her, med kart og illustrasjonsfoto.

En samlet oppstilling med tverrfaglige anbefalinger av skjøtselstiltak samt prioriteringsrekkefølge er gitt i kapittel 6.

5.4 Skjøtsel i forhold til friluftsliv

Skjøtsel i forhold til friluftsliv er ikke behandlet fullstendig da Ryfylke Friluftsråd vil være de som best kjenner stedet og bruken av dette. Her er nevnt noen tiltak som bidrar til økt friluftsliv og samtidig tar vare på natur- og kulturverdiene på Tingholmen.

- Åpne opp noen områder ved å hogge en del av furuskogen for å øke tilgjengelighet og utsyn.
- Anlegge og merke stier som fører til disse områdene slik at de ikke går over de mest sårbare områdene som er strandeng og naturbeitemark med stor slitasje.
- Rydde et større område med lauvtrær i naturbeitemark 2, øst (omr. 3 i figur 5.1).
- Rydde trær som står i fare for å ødelegge kulturminner (omr. 2 og 3 i figur 5.1).
- Anlegge gangvei, f.eks. trelagt, fra brygga til toalettet.
- Oppfordre publikum om å bruke etablerte gruer og rydde etter seg.
- Etablere informasjonstavle med litt historie om Tingholmen, naturmangfold og kulturminner.

6. PRIORITERING AV TILTAK

Det må foretas et utvalg av delmål og delområder som bør prioriteres. De foreslåtte delmål forsøker i størst mulig grad å kombinere hensynet til tilrettelegging med de biologiske og kulturhistoriske verdiene.

Forslag til prioriteringsrekkefølge:

1. Fjerne trær som står for tett på og steingarden i område 2 i figur 5.1
2. Tynne denne skogen noe for bedre lystilgang og økt synlighet av steingarden.
3. Rydde / fjerne skogen som vokser i naturbeitemarka i vest og skjuler og ødelegger rydningsrøysene, område 3 på figur 5.1.
4. Rydde/fjerne trær i nordlige kanten av naturbeitemarka i øst, område 1 på figur 5.1.
5. Åpne områder i furuskogen for å gi økt tilgjengelighet og utsyn.

7. OPPFØLGING AV SKJØTSELSPLANEN

Oppfølging av denne skjøtselsplanen er relativt enkel, men planen bør likevel følges opp for å se som tiltakene som er gjort er tilstrekkelige.

Oppsprett av lauvtrær (og evt. furu) i område 1, 2 og 3 hvor skogen er hogd, bør sjekkes etter 2-3 år og rotskudd og eventuelt nye trær bør fjernes. Dette bør gjerne gjøres flere ganger med få års mellomrom. Husk at noen osp kan få stå om de ikke vil kunne ødelegge kulturminner når de blir store.

Etter hvert kan oppfølgingen følge en 6 års syklus der alle åpne områder vedlikeholdes.

7.1 Forventet utvikling uten skjøtselstiltak

Dersom de anbefalte skjøtselstiltak ikke blir gjennomført innen rimelig tid (tidsramme på noen få år), vil gjengroingen tilta ytterligere. Dette vil resultere i verditap og forringelse av de biologiske verdiene og restverdiene ellers. Kulturminnene vil gradvis bli mer tilgrodd, og steingarden vil stedvis kunne rase ut ytterligere.

Dersom kun noen av de anbefalte skjøtselstiltak gjennomføres, vil det fremdeles foregå en forringelse av øvrige områder, men skadeomfang og verditap vil samlet sett bli noe mindre, avhengig av hvilket arbeid som faktisk gjennomføres.

Dersom ikke alle foreslåtte skjøtselstiltak kan gjennomføres, vises det til prioriteringsrekkefølgen i kapittel 6 for identifisering av de viktigste

7.2 Revidering av planen

Praktisk skjøtelsarbeid bør evalueres og denne planen revideres etter ti år for å endre eller tilpasse gamle og nye målsetninger. En kortere tidshorisont synes ikke hensiktsmessig, og en lengre vil kunne være til hinder for en god kontinuitet.

8. Referanser

- Artsdatabanken: <http://www.artsdatabanken.no>
- Askeladden: <https://askeladden.ra.no/Askeladden>
- DN. 1999: *Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold*. DN-håndbok 13-1999. Nettversjon oppdatert 2007.
- Fremstad, E. 1997: *Vegetasjonstyper i Norge*. NINA Temahefte 12: 1 -279.
- Gederaas, L., Moen, T.L., Skjelseth, S. & Larsen, L.-K. (red.) 2012. Fremmede arter i Kålås, J.A., Viken, Å. Henriksen, S. og Skjelseth, S.(red.) 2010. *Norsk Rødliste for arter 2010*. Artsdatabanken, Norge
- Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. *Norsk rødliste for naturtyper 2011*. Artsdatabanken, Trondheim.
- Moen, A. 1998. *Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon*. Statens kartverk, Hønefoss.
- Naturbase: <http://www.dirnat.no/kart/naturbase/>
- Nedkvitne, J., Garmo, T., Staaland, H. *Beitedyr i kulturlandskap*. Landbruksforlaget 1995.
- NGU: <http://www.ngu.no/>
- Norderhaug, A. m.fl. *Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker*. Landbruksforlaget 1999
- Norge – med norsk svarteliste 2012. Artsdatabanken, Trondheim.
- Norge i bilder: <http://www.norgebilder.no/>
- Norsk Landbruksrådgivning 2010. <http://hordaland.lr.no/fagartikler/7831/>
- Se Norge, vær, vann, snø og klima: <http://www.senorge.no/>
- Smith, E. 1993. *Riska. Gardar og tettstad*. Utgitt av Sandnes kommune.
- Særheim, I. 2002. *Frå Feistein til Napen. Stadnamn i Rogaland*. Stavanger Turistforenings årbok 2002.
- Universitetsmuseenes arkeologiske gjenstandssamlinger: <http://www.unimus.no>
- Wergeland Krog, O.M. 2008. *Einstape – en enkel bekjempelsesmetode*. Blyttia 66:97-100. A simple methode for fighting bracken *Pteridium aquilinum*.

Muntlige kilder

Ådne Ånensen, Ryfylke Friluftsråd
Ingun Haukedal, Jæren Friluftsråd